

ostvarenje dijaloga sa znanstvenicima, njihovo suvremeno praćenje i tumačenje novih znanstvenih otkrića.

»Ozbiljenje filozofije kod Tome Vereša« tekst je autora Marjana Ostrogonca. U članku se raspravlja o Vereševoj uspostavi dijaloga s Marxom: »Čovjek je za Vereša filozofsko biće koji će uvijek moći postaviti sve u pitanje... Vereš vidi mogućnost dijaloga između marksizma i kršćanstva u njihovu zahtjevu za otjelovljenjem istine kao i u njihovom shvaćanju budućnosti kao nenadane mogućnosti.« (str. 151)

Josip Oslić piše o »Keilbachovom razumijevanju 'eksperimentalne' metode u psihologiji religije i tumačenju "religioznoga doživljaja"«. Keilbachova znanstvena postignuća iz psihologije religije dobila su priznanja na međunarodnoj razini, pa su stoga i njegovi radovi, primjećuje autor, od neprocjenjive vrijednosti za hrvatsku kulturnu i znanstvenu baštinu.

O svojevrsnome neoskolastičkom stavu prema umjetnosti autor Domagoj Polanšćak prilaže članak s naslovom »Recepcija estetike Tome Akvinskoga u Rajmunda Kuparea«. Autor Željko Pavić daje iznimno vrijedan članak s naslovom »Odnos Marka Josipovića prema neoskolastici« interpretirajući usporedno četiri stadija skolastike i njezinu životnost u Bosni i Hercegovini.

U posljednjim dvama člancima Zbornika, »Aktualnost časopisa *Hrvatska straža* (1903.–1918.)« Eve Šibl i »Aktualnost časopisa *Nova revija* (1922.–1941.)« Karoline Matic, prikazane su okolnosti u kojima su časopisi osnovani, njihova vizija, intelektualni zanos, aktualnost, sukobi i osude, te potom zabrane djelovanja časopisa.

Radovi izneseni u zborniku »Prilozi o hrvatskoj neoskolastici« predstavljaju velik napredak u sustavnome razumijevanju hrvatske neoskolastičke misli. Već i površnim uvidom u sadržaj i niz obu-

hvaćenih autora te njihovih ideja, kao i spomenuti »prijepis rječnika«, čini ovaj zbornik jednom od važnijih referencija za daljnja neoskolastička istraživanja. Premda su pisci u prešutnoj zajedničkoj namjeri da nedostatan upućenom čitateljstvu i po prvi put predstave pojedine hrvatske neoskolastike, posebno isticali veličinu autorskih misli, utemeljena kritika nije izostavljena. Čitatelj ostaje udivljen ne samo opusom rada hrvatskih neoskolastika 20. stoljeća, nego i suvremenim angažmanom današnjih filozofa (autora članaka) za nastavno i kontinuirano produbljivanje smislenosti i zbiljskoga utjecaja neoskolastičkoga logosa.

Anita Calvert

Ivan Duns Škot, *Sloboda uzvišenija od nužnosti*. Priredio, s latinskoga preveo, tumačenja dodao i bilješkama popratio Mile Babić, Naklada Breza, Zagreb, 2012, 223 str.

Nasloviti knjigu *Sloboda uzvišenija od nužnosti* zasigurno bi bilo promašeno kad sadržaj ne bi opravdavao tako dojmljiv naslov. Sadržaj ovoga djela svakako opravdava svoj naslov te je u cijelosti i usmjeren na dokazivanje prvenstva slobode pred nužnošću. Ovo djelo, koje je priredio, s latinskoga preveo, tumačenja dodao i bilješkama popratio Mile Babić, važno je iz nekoliko razloga. Prvenstveno, valja naglasiti kako je dotično izdanje naklade Breza tek druga knjiga u hrvatskome filozofskom izdavaštvu koja je u cijelosti sastavljena od Škotovih tekstova na latinskome i hrvatskome jeziku te studija o njima. Prva je takva knjiga u hrvatskom filozofskom izdavaštvu dvojezično latinsko–hrvatsko izdanje Škotove *Rasprave o prvome principu* iz 1997. u Demetrinjoj nakladi, također u prijevodu Mile Babića. Osim navedenih, još dva kratka prijevoda Škotovih

tekstova na hrvatski jezik nalaze se u filozofskim hrestomatijama u nakladama Matice hrvatske i Školske knjige, i to u svescima posvećenim srednjovjekovnoj filozofiji. Drugo što čini ovo djelo knjigu bitnim za recepciju skolastičke i skotističke filozofije izvrsni su Babićevi članci zamišljeni kao interpretacija prevedenih Škotovih tekstova, o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku.

Knjiga je podijeljena u dva dijela kojima prethode predgovor i uvod. U predgovoru se saznaje kako je prvi prevedeni tekst preuzet iz kritičkoga izdanja Škotovih filozofskih djela Franjevačkog instituta Sveučilišta sv. Bonaventure u New Yorku, dok su drugi i treći prevedeni tekstovi preuzeti iz vatikanskoga kritičkog izdanja Škotovih djela. U uvodu Babić navodi što o Škotu misle značajni filozofi 20. stoljeća poput C. S. Piercea, M. Heideggera i H. Arendt, zatim pape Pavao VI. i Benedikt XVI. te naposljetku i najveći poznavatelji Škotova djela W. Kluxen, L. Honnefelder i J. R. Söder. Kod svih navedenih vlada zajedničko mišljenje da Škot treba zauzimati povlašteno mjesto u povijesti filozofije i teologije, a njihova će se stajališta potom ponavljati i proširivati u Babićevim člancima.

Prvi dio započinje klasičnim i sažetim opisom Škotova života i djela. Potom slijede četiri Babićeva članka, kako je već naznačeno, zamišljenih kao interpretacija Škotovih prevedenih djela. Dva od četiriju članaka prethodno su objavljivani u časopisima i zbornicima radova, a to su *Poimanje slobode kod I. D. Škota* i *Škotova metafizika slobode*. Druga dva članka odnosno *Sloboda kao affectio commodi* i *affectio iustitiae kod I. D. Škota* i *Teologija kao praktična znanost kod I. D. Škota (Smjernice za današnju teologiju)* nisu prethodno objavljivani te ih izvorno nalazimo u prvome dijelu ove knjige. Budući da navedeni članci vjerno prate prevedene tekstove,

dijelove tih članaka navest će se kao razjašnjenje Škotovih tekstova u prikazu drugoga dijela knjige. Valja spomenuti kako u člancima, osim što su pisani izrazito sustavno te interpretiraju Škotove tekstove u pravom smislu te riječi, Babić nerijetko aktualizira Škotovu misao te u prilog tomu navodi imena relevantnih novijih filozofa kao što su C. Taylor, A. MacIntyre, E. Levinas i D. Henrich, sociologa R. Bellaha i G. Schulzea, teologa J. B. Metzsa i J. Moltmanna te autora poput F. Fukuyame u čijim se djelima implicitno ili eksplicitno uočava i sličnost sa filozofijom Dunska Škota, napose u pogledu poimanja slobode. Prvi dio knjige završava sažetim zaključkom Škotove filozofije na hrvatskome i engleskome jeziku.

U drugome dijelu knjige, koji je dvojezičnoga karaktera, nalaze se tri Škotova teksta na latinskome i hrvatskome jeziku. Prvi tekst čini 15. kvestija iz Škotova *Komentara Aristotelove Metafizike*, a naslov te kvestije glasi *Je li razlika, koju je Aristotel uveo između racionalnih i iracionalnih moći, prikladna?* Škot se u traženju odgovora na ovo pitanje služi skolastičkom metodom. Prihvaća Aristotelovo razlikovanje između racionalnih i iracionalnih moći prema kojemu su racionalne moći sposobne za proizvodnje suprotnih učinaka, dok iracionalne moći to nisu. Međutim, Škot će za razliku od Aristotela, koji racionalnim moćima pripisuje samo intelekt, među racionalne moći uvrstiti volju koja je bitno neodređena, što je preduvjet za to da samu sebe odredi. Suprotno tomu djeluje priroda, odnosno narav koja je već određena za djelovanje te samim time i determinirana za razliku od volje koja je slobodna. U Babićevoj interpretaciji kaže se da je »samo volja racionalna u strogom smislu, jer je ona sposobna za slobodan izbor. Budući da intelekt spada u narav, on je princip nužnog djelovanja, a budući da je volja princip

slobodnog djelovanja, ona je uzvišenija i savršenija od intelekta. To je jednostavno zato što je — po Škotu — sloboda uzvišenija od nužnosti.«

Drugi tekst nosi naslov *Dvije sklonosti u volji (O nadi)*. U ovome kratkom tekstu Škot volji pripisuje dvije urođene sklonosti, a to su *affectio commodi* i *affectio iustitiae*, odnosno sklonost koristi i sklonost pravdi. Po ovoj drugoj »možeš htjeti neko dobro koje nije usmjereno na tebe« dok po onoj prvoj ne možeš. Stoga Babić kaže kako »Škot nudi ingeniozno rješenje, jer on razlikuje i povezuje obje spomenute sklonosti u volji [...] Uzvišenija je sklonost pravdi od sklonosti koristi, jer ljubiti nešto u sebi slobodniji je i komunikativniji čin (to je čin koji nas povezuje u zajednici) od čina željeti–nešto–sebi. Nada usavršava našu sklonost sebi, a ljubav našu sklonost pravdi, tj. višem i uzvišenijem dobru, našu sklonost, dakle, drugom kao drugom.«

O teologiji kao praktičnoj znanosti treći je prevedeni tekst u drugome dijelu ove knjige. U ovome tekstu očituje se Škotovo davanje prvenstva praktičnom pred teorijskim. Za razliku od Aristotela, za Škota je praksa svaki čin slobodne volje koji nešto bira ili odlučuje. Također, Boga se dostiže samo ispravnom praksom, a ta je praksa ljubav. Babić u Škotovim riječima prepoznaje smjernice za današnju teologiju te kaže da »nam metafizika Boga kao posljednji cilj pokazuje općenito i apstraktno, a teologija ga pokazuje na konkretan način, pokazuje ga kao osobu do koje dolazimo ljubavlju [...] Teologija bi bez metafizike prestala biti kritička znanost, a metafizika bi bez teologije izgubila praktičnu usmjerenost, usmjerenost na ljubav koja spašava čovjeka. Teologija može biti suvremena samo onda ako je u dijalogu s metafizikom i uopće s filozofijom svoga vremena.«

Kao što je već rečeno, *Sloboda uzvišenija od nužnosti* važan je doprinos skolastičkoj filozofskoj baštini na hrvatskome jeziku, napose skotističkoj koja je još uvijek daleko manje zastupljena od tomističke. Ono što bi se moglo prigovoriti ovom djelu česta su ponavljanja određenih teza u Babićevim člancima koji se nalaze u prvome dijelu knjige, no i sam Babić u predgovoru upozorava na to da su članci nastajali u stanovitome vremenskom rasponu te su ostavljeni u izvornome obliku. Svakako, još valja pohvaliti i opsežno izabranu bibliografiju i literaturu, kao i uvijek dobrodošlo kazalo imena te kazalo pojmova. Stoga, knjiga je za preporuku svima koji žele znati više o ovome velikanu franjevačkoga reda, istraživačima povijesti srednjovjekovne filozofije, kao i istraživačima pojma slobode u povijesti filozofije. Također bi mogla biti od pomoći i teolozima budući da, ako je vjerovati Babiću, baš u Škotovim riječima mogu prepoznati smjernice za današnju teologiju.

Goran Stanić

Sheelah Treflé Hidden (ed.), *Jewish, Christian, and Islamic Mystical Perspectives on the Love of God*, Palgrave Macmillan, London, 2014, 188 str.

Ova zbirka tekstova nastala je kao rezultat konferencije održane na Heythrop Collegeu Sveučilišta u Londonu, 5. listopada 2011. godine. Plod je uredničkoga napora kolegice Sheelah Hidden, koja je u međuvremenu u nekoliko navrata pohodila Sarajevo i čiji su nam naponi da revitalizira pitanje značenja kontemplacije u našim svakidašnjim životima dobro znani i koje osobno iznimno cijenim.

Naime, ona već u proslavu želi ustvrditi kako kontemplacija nije samo sredstvo produbljanja naših duhovnih života, integralni element svakidaš-